

Romantický příběh o fcholníkově Řádu německých rytířů a sličné dceři pána hradu Pecky, tak jak ho publikoval Jan Nepomuk Lhota, zná každý milovník Miletína a jeho historie. Obecně je pokládán za pověst s reálným základem a miletínský patriot si dodnes ukazuje místa, kde se jistě odehrávalo to, či ono dějství tohoto středověkého milostného dramatu. Existuje však mnoho indicií, které napovídají, že příběh je v celém svém rozsahu pouhou literární fikcí.

Bohuslav, Berta a Jan Nepomuk Lhota

Vynikajícím studentu jičínského gymnázia Janu Nepomuku Lhotovi nemožná uniknout povídka, kterou ve sborníku *Poutník slovenský* v roce 1826 uveřejnil vlastencem, hornobranský farář Josef Mirovít Král. Příběh se jmenoval *Berta a Bohuslav – Příběh z třináctého století*. Patnáctiletého Lhotu ohro-

mil tím, že se odehrával v jeho rodném kraji a navíc obsahoval píseň z tolik obdivovaného *Rukopisu královédvorského*. Hltal její děj, pravděpodobně si okamžitě vzpomněl na kamenný kříž, který odněpaměti stával u lesní pěšiny z Miletína na Chroustov. Mnohokrát jistě přemýšlel, kdo a na čí památku ho v lese postavil. A teď, ve své mladistvé fantazii, najednou barvitě viděl jezce s pochodněmi, blyskající se meče i meč, barvící se temně rudou krví. Příběh mu učaroval.

Později, na sklonku jičínských studií, už Lhota jistě věděl, že Král svoji povídku přeložil z videňského časopisu *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, vydávaného historikem Josefem von Hormayrem. Tam vyšla v ročníku 1824 pod názvem *Der deutsche Ritter*. Král ji přeložil celkem věrně, pouze v případě písně *Opuštěná – Die Verlassene* poplnul originál

Rukopisu královédvorského a pokusil se o vlastní přebásnění. To se však mladému Lhotovi moc nelíbilo – chtěl zdůraznit souvislost povídky s *Rukopisem*. Proto na počátku svých pražských filozofických studií posílá upravený překlad povídky, tentokrát již pod názvem *Bohuslav a Berta*, redakci *Časopisu Českého Museum*, kde také v roce 1831 skutečně vyšla. Autor ani původ příběhu zde není uveden. Lhotův překlad se od toho Králova liší jen minimálně. Hlavní rozdíl je v českém překladu *Opuštěná*, kterou Lhota sám přebásnil tak, aby více odpovídala původnímu znění z *Rukopisu královédvorského*.

Povídka o *Bohuslavovi a Bertě* a neméně samotná *Opuštěná* byly pro Lhotu srdeční záležitosti. Vlastní báseň na stejné téma publikoval roku 1831 v 75. čísle časopisu *Večerní vyrazení*. Jmenovala se *Miletínské lesy*. Inspiraci *Rukopisem* pak dále zužitkoval ve vlastní rytíř-

- 22 -

ské povídce vydané pod názvem *Zdebor a Častava* roku 1835 v *Rozličnostech Pražských novin*. O několik let později, za svého úřednického působení v Hradci Králové, se zase pokoušel zpracovat Bohuslava a Bertu jako divadelní hru. Práce na dramatu s názvem *Slib a láska* však skončila dřív, než pořádně začala. Nicméně když začal roku 1849 pracovat na miletínské pamětní knize, nemohl oblíbený příběh chybět mezi popisem miletínských dějin. A totéž pak zopakoval ve svém *Miletíně nad Bystřicí*.

Lhota samozřejmě nebyl jediný, kdo povídku neznámého autora v *Archivu* zaujala. V roce 1836 ji německy, tedy patrně přímo z *Archivu*, opsal do nové farní kroniky peckovský farář Vendelín Dušek. Ze stejného zdroje čerpal amatérský historik Franz Alexander Heber, který povídku použil v roce 1844 ve svém pozoruhodném díle *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, kde ji zařadil k vlastivědnému pojednání o hradu Pece. Zde se také objevuje pozoruhodná poznámka ve vztahu k možnému autorovi povídky, ke které se ještě vrátíme. Čas od času se i později objevilo více či méně pozmeněné převyprávění příběhu, vesměs však už v českém jazyce. Roku 1874 otiskl *Čechoslovan – prstonárodní kalendář* pověst s názvem *Bohuslav a Hedvika – Pověst historická z 13. století*. Autor, Josef Beran, uvádí, že ji volně vypravuje podle Hebera. Ve dvacátém století povídku připomíná například A. Machková (*Pod Zvičinou*, roč. 1937 – 1938) nebo Leonotyňa Mašinová (*Z dávných dob*, Liberec 1968).

Pověst?

Jak už jsem zmínil výše, sotva vešla povídka ve známost, začaly být v kraji pod Zvičinou hledány stopy popsání středověkých událostí. I sám Lhota prolézal v září 1833 hradní ruiny v marné snaze nalézt vchod do podzemí nebo jinou památku z oněch časů. Obecně platí, že pověst je popisem historické události, šířeným ústním podáním – stává se tak součástí svérázných lidové

historie a může být unikátním svědectvím o události, jinak nepodchyčené, se všemi klady i zápory, které z této unikátnosti plynou. V našem příběhu je historicky doložených skutečností celá řada – jsou však často ve vzájemném rozporu. Můžeme uvést několik příkladů – skutečností je existence komendy Řádu německých rytířů v Miletíně od r. 1241; nebyla to však komenda rytířská, žili zde pouze tři řádoví bratři, mniši, kteří řídili statek a patrně špitál. Jméno jejího údajného představeného, Markvarta z Dubé, historiografie nezná, z druhé poloviny 13. století je doloženo pouze jméno správce farnosti, plebána Magnuse a jeho nástupce Šimona. První písemná zmínka o hradu Pece a jejím majiteli pochází až z první poloviny 14. století a teprve poslední archeologické výzkumy ukazují, že hrad mohl stát již kolem roku 1280. Jméno Jaroslava Jablonského (též z Lemberka) je spojeno s Jablonným v Podještědí a známe ho (podobně jako Ctibora z Lipníka nebo Hynka z Dubé) především díky Dalimilově kronice, a to bez jakékoli souvislosti s hradem Peckou, na což ostatně poukázal již August Sedláček. Známější postavou je neblaze proslulý loupeživý rytíř Mikuláš z Potštejna. Zde se však příběh s historií rozchází v životopisných datech – první zmínka o Mikuláši z Potštejna se váže k roku 1312 a dále o něm víme, že zemřel v boji (tedy zřejmě ještě v plné síle) v roce 1339. Z toho nám vychází, že v roce 1280 byl buď malým dítětem, nebo ještě ani nebyl na světě.

Důležitým prvkem příběhu je podzemní chodba, kterou prchá rodina Jaroslava Jablonského z obléhané Pecky do bezpečí. Pověsti o podzemních chodbách se ke starým hradům i jiným romantickým lokalitám váží velice často. Stejně to platí o Pece a Miletíně. Povídka o *Bohuslavovi a Bertě* ve Lhotově interpretaci situuje ústí chodby do „miletínského lesa“ a ke kamennému kříži u lesní cesty ke Chroustovu. Ve dvacátých letech dvacátého století přinesl jinou verzi Jan Oběšlo, majitel dvora Falgova v Tetíně,

milovník památek a historie podzvičinského kraje. Pan Oběšlo, který se též zásadně zasloužil o záchranu barokní sochy sv. Donáta, vyzvedl v roce 1924 z lesa Skalky poblíž cesty z Tetína k Vřesníku přeraženou kamennou desku s obrýsem nečitelným nápisem (tzv. epitaf). Jeho syn Jaroslav později vlastním pátráním došel k závěru, že deska původně označovala hrob více osob, který se také pokusil v lese lokalizovat. Nakonec usoudil, že se nejspíše jedná právě o místo, kde byli v roce 1280 povražďeni Jaroslav z Jabloné, jeho žena a služebnictvo. Možnost, že by chodba vedla z hradu nepřerušeno až do miletínského kláštera, můžeme při pohledu na mapu hned vyloučit. Chodba by musela být dlouhá přibližně jedenáct kilometrů, po trase by musela neustále překonávat výrazné výškové rozdíly a až pětkrát „podejít“ vodní tok. V takovém rozsahu by v divoké a stále ještě většinou pusté krajině pomezního hvozdu třináctého století byla zbytečnou investicí. Ovšem samotná existence chodby z hradu Pecky jižním směrem, byť v mnohem skromnějším rozsahu, je svědecky doložena. Začínala ve sklepích nebo hradním příkopu na východní straně, mířila pod potok, dál směrem na Bukovinu a ústila přibližně kilometr od hradu v lese Odoži. Podobně to zřejmě bylo v Miletíně – staré kroniky zmiňují nálezy pozůstatků chodby, která mohla vést z Parkáné severním směrem k Bystřici a louce Na Koši. Mohla se tedy tragédie Jablonského rodiny udát tak, jak popisuje povídka? A kde? V miletínském lese, jak se domnívá Lhota, jen sotva – místo totiž leží výrazně stranou. Uprchlíci by zde byli nejspíše v bezpečí, nepřítel by je zde našel jen náhodou. Ovšem ani křížící z Miletína by cestou na pomoc Pece nešli přes Miletínský les. Opačná situace je v případě lesa Skalky – ten leží přímo na spojnicí mezi Miletínem a Peckou. Těžko si však lze představit, že by branibořští žoldáci našli uprchlíky z hradu uprostřed lesa v noci, šest kilometrů od hradu. Nejlépe vychází varianta krátké

- 23 -

chodby z Pecky do lesa Odože – rodina hradního pána mohla snadno a rychle chodbou projít a v lese záhy narazit na branibořské hlídky, které by se nepochybně kolem obléhaného hradu pohybovaly. A koneckonců – kamenný smírčí kříž je zde také, dokonce s vyrytým tzv. tlapatým křížem, používaným i německými rytíři. Vztahuje se prý k němu pověst o krvavé rvačce dvou řezníků – ale je to také jenom pověst...

Povídka?

Zopakujme si, že se příběh poprvé objevil v září 1824 v *Hormayrově Archivu*. Nebyl to časopis specializovaný na vydávání starých literárních památek, jak by se mohlo z názvu zdát. Otiskoval nejrozličnější příspěvky z oblasti literatury, historie, ale i ekonomiky nebo právního myšlení. Na jeho stránkách také v ročníku 1824 proběhla například známá názorová výměna mezi Václavem Aloisem Svobodou a Josefem Dobrovským o pravost tzv. *Libušina soudu*, tedy *Rukopisu zelenohorského*. Povídka o německém rytíři se objevila v pravidelné rubrice *Sagen, Legenden und Geschichten*, ve které byly uváděny příběhy s historickou tematikou, bez zvláštních ohledů na to, zda se jednalo o lidovou pověst nebo autorský text. Povídka se objevila pět let po prvním vydání *Rukopisu královédvorského* tiskem – v české vlastenecké kultuře stále ještě vládla euforie z nálezu *Rukopisů*, umělci všech oborů tvořili svá díla inspirovaná donedávna neznámými staročeskými básněmi a prózami. Jejich tvorba byla umocněna vrcholící érou romantismu – téměř vzhorlým námetem romantické literatury je téma nenaplněné historie a smrti. Vznášla oblíbená literární témata rytířských příběhů – jak krásně sem zapadá ten o *Bohuslavovi a Bertě*!

Musíme si také uvědomit, že příběh se nedochoval v ústním podání – Lhota sám přiznal, že se s ním setkal až v *Poutníku slovenském*, tedy, že ho dříve neznal. Nenajdeme ho ani u autorů, kteří se věnují sběru lidových, ústní tradici předávaných

báček z oblasti severovýchodních Čech (Erben, Kubín). Obsah a forma příběhu, typická pro první polovinu 19. století, přímý odkaz na *Rukopis královédvorský* – to vše nám říká, že povídka o *Bohuslavovi a Bertě* patří mezi původní díla inspirovaná *Rukopisem* a vzniklá v 19. století. Jejeho autora ovšem neznáme.

Neznáme? Jméno autora povídky *Der deutsche Ritter* v *Hormayrově Archivu* chybí. Chybí i jakákoliv zmínka o původu tohoto příběhu. Tu však najdeme ve výše uvedené vlastivědné práci Franze Alexandra Hebera o českých hradech, zámcích a tvrzích. Zde se totiž v roce 1844 objevil opis povídky z *Archivu*, včetně německé verze *Opuštěná*. A u ní je poznámka pod čarou, která říká, že pochází z *Rukopisu královédvorského* a že je „verteutsch vom k. k. Humanitätsprofessor W. A. Svoboda“ – poněkud profesorně Václavem Aloisem Svobodou. V. A. Svoboda, přítel a spolupracovník Václava Hanky, přeložil do němčiny *Rukopis královédvorský*, pro jeho první dvě vydání, která vyšla v letech 1819 a 1829. Jenže německá verze *Opuštěná* v *Archivu* (z roku 1824) se od tehdy známého Svobodova překladu z roku 1819 výrazně liší, resp. odpovídá zhruba z poloviny. Znal tedy skutečně Heber Svobodu jako autora překladu *Opuštěná* v *Archivu*? A byl-li Svoboda skutečně autorem tohoto překladu – nebyl i autorem celé povídky?

Ohlédnutí se za Svobodou vlastní tvorbou tuto možnost zdaleka nevylučuje. Tento vrstevník a přítel Václava Hanky i Josefa Jungmanna, který působil jako učitel, později jako profesor dějepisu a místopisu, se za studií inspiroval německým romantismem. V Praze žil bohemským životem, hrál divadlo, přednášel a psal básně v češtině, němčině i latině. Přátelství s Hankou znamenalo překlady jeho tvorby do němčiny, přeložil *Rukopis královédvorský*. Jeho vlastní dílo však bylo značně rozříznuté a zlomkovité. Publikoval především v časopisech, typické jsou jeho básně na motivy z českých dějin, též překlady po-

dobných básní jiných autorů (viz. např. Hankův sborník *České historické zpěvy* z roku 1826). Aktivně se stavěl za pravost *Rukopisu zelenohorského*, vzhledem k přátelství s Hankou je tak považován za jednoho ze spolupodatelů. Zemřel roku 1849, aniž se dožil ostřejších rukopisných sporů.

Svoboda zřejmě mohl docela dobře být autorem povídky o *Bohuslavovi a Bertě*. Ovšem stejně tak to mohl být Václav Hanka nebo kdokoliv jiný, to už se dnes nedozvíme. Její autor však bezpochyby pocházel z prostředí českého národního hnutí a knapsání jej inspiroval nálezu *Rukopisu královédvorského*. Smírčí kříž v lese nad Miletínem i epitaf od Tetína nepochybně označují místa lidských tragédií, s příběhem o *Bohuslavovi a Bertě* však nemají nic společného.

Použitá literatura:

Rukopis královédvorský. Sebrání lyricko – epických národních zpěvů. Praha 1819. Library of Oxford University, <http://books.google.com>.
Hormayr, Josef Freiherr von: *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*. Wien, 1824. Státní vědecká knihovna v Olomouci, sign. II 54.697/15(1824).
Poutník slovenský, Praha 1826. Národní knihovna v Praze, <http://kramerius.nkp.cz>.
Časopis Českého Museum V., Praha 1831. Harvard College Library, <http://books.google.com>.
Heber, Franz A.: *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*. Svazek II. Praha 1844. Národní knihovna v Praze, <http://kramerius.nkp.cz>.
Čechoslovan. Prstonárodní kalendář zábavný i poučný na rok 1874. Praha 1874. Národní knihovna v Praze, <http://kramerius.nkp.cz>.
Lhota, Jan N.: *Miletín nad Bystřicí. Příběhy jeho a památky*. Brno 1888. *Ottův slovník naučný*.
Wolf V. – Halíčková D.: *Jan Nepomuk Lhota (Život a dílo)*. In: *Krkonose – Podkrkonosi 4*. Hradec Králové, 1969.
Listy Peckovska, XIX/2/2009. Úřad městyse Pecky, 2009.

Jan Hlavatý ml.

- 24 -